

Соціологія та профспілковий рух

УДК 378.011.3-051:165.12

Боднар А.Я.,

канд. психол. наук, доцент кафедри зв'язків із громадськістю, психології та педагогіки Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Журат Ю.В.,

канд. педагог. наук, асистент кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Дослідження проблеми суб'єкта і суб'єктності та його вплив на формування поняття «професійна суб'єктність вчителя»

У статті розглядаються проблеми взаємодії суб'єкта та суб'єктності студента в процесі навчання в ВНЗ, активність особистості як суб'єкта, основні прояви суб'єктності студента як суб'єкта навчальної діяльності. Аналізуються проблеми розвитку особистісної індивідуалізації як суб'єктності студента, його соціальна суб'єктність як сутнісна якість суб'єкта в контексті майбутньої творчої навчальної діяльності педагога. Висвітлюються теоретичні й практичні питання формування готовності студентів до професійної педагогічної діяльності, шляхи становлення професійної суб'єктності вчителя.

Ключові слова: суб'єкт, суб'єктність, особистісна індивідуалізація, соціальна суб'єктність, суб'єкт у діяльності, навчанні та пізнанні, суб'єкт навчання, суб'єктні властивості студента, студент як суб'єкт творчої навчальної діяльності.

Сучасний етап досліджень проблем суб'єкта та суб'єктності у процесі формування особистості вчителя визначається реалізацією загального для всіх вищих навчальних закладів України завдання – здійснювати професійну підготовку інтелектуального генофонду нації, виховувати та формувати гуманітарно-технічну еліту України, примножувати особистісний і суб'єктний потенціали матеріального й духовного виробництва держави, які забезпечуватиме духовне, культурне, соціальне та матеріальне процвітання Української держави. Для цього необхідно успішно вирішувати такі спільні завдання для всіх ВНЗ України:

- виховувати таких майбутніх фахівців для нашої держави, які є носіями високої загальної світоглядної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, соціально-психологічної, емоційної, естетичної, фізичної та екологічної видів культури, які становлять основу життєдіяльності особи в сучасному демократичному та громадянському суспільстві;
- формувати та закріплювати позитивну «Я»-концепцію студента як соціального суб'єкта, тобто громадянина Української держави на основі його освіти та само-

освіти, розвитку та саморозвитку, виховання та самовиховання, саморегуляції та самовдосконалення в навчально-виховному процесі ВНЗ: «Лише сформувавши інноваційну особистість, здатну до творення змін і сприйняття змінності, ми можемо стати конкурентоспроможною нацією. Змінність як така перестає бути винятком, а стає правилом, сутнісною рисою функціонування суспільства і кожного його члена зокрема» [1, с. 19];

- створювати необхідні умови для інтелектуального розвитку студента як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, формування його теоретичного та практичного мислення, професійної та фахової культури шляхом залучення до різноманітних видів творчої, навчальної, науково-дослідної, технічної, культурно-просвітницької діяльності;
- збагачувати культуротворчий досвід студентів шляхом участі їх у відродженні забутих і створенні нових національно-культурних традицій регіону, міста, навчального закладу, університету, академії;
- формувати професійну культуру поведінки, спілкування та діяльності, виховання професійно важливих якостей.

У цих завданнях міститься *«логіка» формування студента у ВНЗ як фахівця*, яка складається з таких етапів: усвідомлення соціальної ролі особи в українському суспільстві та її сприйняття шляхом набуття соціальної суб'єктності; усвідомлення вимог майбутньої професії та їх пред'явлення до себе з набуттям професійної суб'єктності; формування фахової «Я»-концепції, фахового мислення; становлення студента як суб'єкта навчальної діяльності шляхом опанування культурою цієї діяльності, оскільки провідні професійно важливі якості майбутнього фахівця формуються і розвиваються тільки у творчій діяльності; набуття студентом основних видів компетентності у творчій навчальній діяльності шляхом розв'язання квазіпрофесійних завдань і проблемних ситуацій, необхідних для успішної майбутньої професійної та фахової діяльності; залучення студента до самовиховання та саморозвитку провідних професійно важливих якостей майбутнього фахівця, серед яких вирішальне значення для професійного самовизначення має інтегральна професійно важлива якість – професійна суб'єктність; забезпечення творчої навчальної діяльності студентів та опанування основними її видами.

Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування шляхів формування професійної суб'єктності у майбутніх вчителів.

У цій статті ми прагнули здійснити аналіз суб'єкта і суб'єктності фахівця в контексті проблем професійної педагогіки майбутніх вчителів та удосконалити поняттєво-категоріальний апарат; проаналізувати цілі, функції та зміст педагогічної діяльності вчителя як суб'єкта специфічної професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми формування професійної суб'єктності вчителя. Деякі питання формування суб'єктності майбутніх фахівців у процесі їх професійної підготовки розглядалися в контексті розв'язання таких проблем:

- суб'єкта і суб'єктності як соціально-філософського явища (О. Артем'єва, Н. Большунова, М. Білокінь, Ю. Гнідіна, Ю. Прохоренко, О. Сергієнко, О. Скачков, Л. Сокур'янська та ін.);
- розвитку особистості як суб'єкта психічної активності, саморозвитку і творчості (К. Абульханова-Славська, А. Адлер, В. Андреев, А. Брушлинський, С. Максименко, А. Маслоу, Н. Олександрова, В. Петровський та ін.);
- суб'єкта та суб'єктності в професійній освіті (Ю. Поваренков, В. Іванов, В. Кушов, С. Пелипчук, В. Свистун, В. Шадріков, В. Ягупов та ін.), а також
- врахування суб'єктності в підготовці фахівців різного профілю (Г. Ісаєв, Г. Косарецький, В. Масленнікова, В. Слободчиков, О. Яркіна та ін.);
- розвитку суб'єкта в діяльності, навчанні та пізнанні (Б. Ананьєв, О. Асмолов, А. Брушлинський, В. Карандашов, Н. Обозов, О. Осницький, В. Селіванов та ін.);

- змісту і компонентів суб'єктності студента ВНЗ (Т. Бондаренко, В. Варданян, С. Жорнікс, Ф. Мухаметязнова, М. Енеєва, С. Пелипчук та ін.).

Також в педагогіці та психології вищої школи існують роботи, які розглядають окремі аспекти формування суб'єктності вчителя (Л.М. Аболін, Б.Г. Анан'єв, Г.І. Аксьонова, О.М. Волкова, І. Я. Зимня, Є.І. Ісаєв, Г.К. Маркова, Л.І. Мітіна, В.О. Стастенін, В.І. Слободчиков та ін.).

У той самий час у теорії та практиці вищої педагогічної освіти України не розроблена цілісна концепція становлення суб'єктності майбутнього вчителя.

Особистість складається з кількох рівнів активності: психічної, біологічної і соціальної. В сукупності вони, як вважає Г.Яворська, створюють неповторну суб'єктність особистості кожної людини, тобто її індивідуальність[2]. На її думку, суб'єктне виявляється в реальних формах втілення об'єктивного змісту діяльності.

Отже, сутнісною ознакою, у просторі індивідуального та історичного буття суб'єкту є «суб'єктність» – з середини детермінована спонтанна активність, творення власної психіки і себе як суб'єкта поведінки, спілкування та діяльності.

Його активність як суб'єкта психічної активності становлять субстанціальні інтуїції суб'єктного ядра (*екзистенціальна, інтенціальна, потенціальна, віртуальна, актуальна, рефлексивна, експерієнтальна*), як цілісна функціональна структура.

Формування і розвиток суб'єктності особистості як суб'єкта психічної активності можуть здійснюватися в умовах, що відповідають вимогам суто людського (саме суб'єктного) способу існування, шляхом послідовного *самопробудження* субстанціальних інтуїцій суб'єктного ядра і спонтанного *саморозгортання* в онтогенезі відповідних суб'єктних механізмів психічної активності безпосередньо у творчій (професійній, навчальній, науковій) діяльності.

Таким чином, особистість – це система мотиваційних відношень (*потреби, мотиви, цілі, смисли*), яку має людина як суб'єкт поведінки, спілкування та діяльності. Фактично особистість – це своєрідна оболонка, яка оточує сферу суб'єктного змісту. Головною властивістю особистості є атрибутивність: особистість є не суб'єктом, а атрибутом. Стосовно власне суб'єкта особистість людини виступає як зовнішня «оболонка», яка може як транслювати, так і трансформувати істинні суб'єктні прояви людини.

За умов гуманізації та гуманітаризації суспільних відносин, підвищення ролі особистісного фактору фахівця у педагогічній діяльності за умов ринкового господарювання необхідно враховувати його особистісні якості з метою оптимальної реалізації інтелектуального та професійного потенціалів як суб'єкта творчої діяльності. Відповідно, виникає потреба в компетентних фахівцях нового типу з високими професійними та особистісними якостями, що відповідають вимогам ефективної педагогічної діяльності за сучасних умов.

Недооцінка цієї тенденції, недостатнє усвідомлення потреби її практичного врахування у підготовці майбутніх педагогів можуть призвести до того, що випускники ВНЗ будуть неспроможні вирішувати складні завдання у сфері своєї професійної діяльності – необхідністю забезпечення суб'єктності студента у навчально-виховному процесі ВНЗ. Вимогами до особистості педагога, серед яких провідними є необхідність високої професійної компетентності і культури, здатності і спроможності цілеспрямовано довести та відстоювати свою суб'єктність – як суб'єкта педагогічної діяльності, усвідомлювати та сприйняти суб'єктність інших учасників цієї діяльності. А формування основних рис і проявів суб'єктності та їх розвиток у майбутніх педагогів відбувається у творчій навчальній діяльності у ВНЗ. Для їх оптимального врахування необхідні зміни, насамперед, у процесуальному компоненті навчального процесу у ВНЗ, тобто взаємин між науково-педагогічним працівником і студентом як суб'єктами пізнання, спілкування й діяльності, принципів, форм, методів і прийомів їх різноманітної взаємодії. Ці взаємини мають обов'язково носити суб'єкт-суб'єктний характер на відміну від суб'єкт-об'єктних у традиційному навчанні, а принципи, методики і технології навчання мають створювати необхідні оптимальні умови для підтримання та розвитку суб'єктності студентів як творчих особистостей.

Процес становлення студента як фахівця складається з кількох етапів: усвідомлення соціальної ролі людини, сприйняття вимог майбутньої професії, усвідомленого

пред'явлення цих вимог до себе, самовиховання необхідних якостей, що моделюють особистість студента, реалізації творчої діяльності. Ці етапи професійного становлення майбутнього спеціаліста становлять основу професійно-педагогічного виховання у ВНЗ.

Поняття «суб'єкт» і його сутність є фундаментальними у сучасній педагогіці, оскільки студент є суб'єктом навчальної діяльності лише при наявності певних суб'єктних властивостей. Ці властивості, на нашу думку, обов'язково мають виявлятися у таких аспектах ставлення студента до:

а) цілей, смислу і результатів власної навчальної діяльності (ціннісно-мотиваційна суб'єктність);

б) завдань, змісту і процесу власної навчальної діяльності (навчально-діяльнісна суб'єктність);

в) партнерів з навчальної взаємодії, бо навчальна діяльність відбувається в активній взаємодії з НПП та іншими студентами (навчально-соціальна суб'єктність);

г) самого себе як суб'єкта навчальної діяльності, адже вона передбачає активну самостійну внутрішню розумову роботу студента як в аудиторії, так і поза навчальною аудиторією (навчально-особистісна суб'єктність).

Вищий навчальний заклад має сформувати умови для самовизначення у кожного студента в широкому сенсі цього слова. Саме життєве самовизначення визначає не тільки професійне, громадянське, а й насамперед особистісне. Воно характеризує людину як суб'єкта власного життя і власного щастя, яка самореалізує свої сили і здібності.

Ще у Великій Хартії університетів у 1638 р. в Сорбонні з метою їх об'єднання було проголошено: вища школа є інститутом відтворення і передачі культури. Отже, особливої актуальності саме сьогодні набуває теза «Від людини освіченої – до людини культури», що означає відродження національної інтелігенції, створення внутрішніх передумов для розвитку творчої індивідуальності, суб'єкта навчання та виховання.

Модель педагогічної діяльності в будь-якому ВНЗ містить п'ять структурних елементів: *суб'єкт педагогічного впливу, об'єкт педагогічного впливу, предмет їх спільної діяльності, цілі навчання, засоби педагогічної комунікації*. Ці компоненти становлять систему, оскільки жоден з них не може бути замінений іншим або їх сукупністю. Всі вони знаходяться у прямій та зворотній взаємозалежності. В остаточному підсумку ВНЗ педагогічного профілю повинні сформувати особистість педагога, який відповідає сучасним викликам – складній економічній ситуації у державі, загальному нігілізму, що панує у державі і пов'язаний із політичною ситуацією, кризовими явищами в духовному житті суспільства, особливостями розвитку та зростання дітей і юнацтва (станом їх здоров'я, виховання, особистісними характеристиками, такими, наприклад, як гіперактивність та ін.).

Результати численних досліджень також вказують на те, що студент виступає як суб'єкт навчальної діяльності тільки у тому разі, якщо він має чітку позицію, спрямовану на власну активність (*Л. Божович, С. Максименко, В. Слободчиков* та ін.). Проте справжня активність виявляється не тільки (і не стільки) в адаптації студента до навколишніх впливів, скільки в самостійному перетворенні змісту діяльності на основі суб'єктного досвіду, який у кожного є унікальним, неповторним та індивідуальним.

Відсутність актуально пережитої студентом перспективи розвитку й переживання студентського «буття» як події у всій повноті та унікальності призводить до того, що не формується і не усвідомлюється смисл навчальної діяльності. Суб'єктом навчання, як вважає *Г. Костюк*, учень стає тільки тоді, коли усвідомлює його цілі, переживає його хід. «Усвідомлюючи і приймаючи цілі учіння, школяр стає суб'єктом навчальної діяльності, який переживає її хід, чутливо ставиться до успіхів і невдач у ній, до оцінок здобутих результатів. Але це ставлення залежить не тільки від усвідомлення цілей, а й від мотивів учіння. Мотиви зумовлюють те, що учень у ситуації можливого вибору цілей своєї активності надає перевагу навчальним цілям, а не якимось іншим (ігровим, розважальним), а також те, з якою енергією й наполегливістю він виконує навчальні завдання і як уболіває за їхні результати, долає труднощі. Особливості мотивації навчальної діяльності істотно впливають на якість її освітніх і виховних результатів» [3, с. 425].

«Складність реформування процесу навчання у вищій школі, – за справедливим твердженням *Л. В. Кондрашової*, – полягає в тому, щоб замінити інформативно-описовий підхід на змістовно-процесуальний, при якому студент стає суб'єктом власної освіти й професійного становлення. Саме тоді, коли студент знаходиться в ролі суб'єкта власної освіти, ще у вузі він розвиває в себе готовність формувати учнів як суб'єктів творчої діяльності, розвивати їх особистість, створювати їм такі умови, за яких вони виступали б не тими, кого навчають, а тими, хто навчається» [4, с. 11].

О. Бондаревська [5] та *В. Ягунов* [6] у зростанні суб'єктних властивостей учня вбачають суть сучасної педагогічної діяльності педагога; суб'єктні властивості вони розглядають як визначальну міру свободи особистості, її гуманності, духовності та життєтворчості, як ядро особистості.

На думку *В. Давидова*, *В. Слободчикова* та *Г. Цукерман* [7], бути суб'єктом навчання означає вміти вчитися. У найширшому значенні цього слова вміння вчити себе означає здатність долати власну обмеженість не тільки стосовно конкретних знань і навичок, а й у будь-якій сфері діяльності і людських стосунків, частково у взаєминах із самим собою – невмілим чи лінивим, неуважним чи безграмотним, але здатним змінюватися, ставати (робити себе) іншим. Щоб вчити, змінювати себе, людина, як стверджують автори, «...повинна, по-перше, знати про свою обмеженість, по-друге, вміти переходити межі своїх можливостей. Обидві складові вміння вчитися є рефлексивними за своєю природою» [7, с. 14].

Проблема готовності до педагогічної діяльності, яка широко розглядається в працях *В. О. Сластьоніна*, тісно пов'язана зі змістом поняття суб'єкт навчання. Суттєвими показниками готовності *В. О. Сластьонін* вважає перцептивні здібності особистості, розглядає готовність як «...психологічний стан, що відображає динамізм особистості, багатство її внутрішньої енергії, волю, ініціативність тощо. Вона включає також емоційну стійкість, що забезпечує витримку і самовладання; професійно-педагогічне мислення, тобто таке мислення, яке дозволяє проникати в причинно-наслідкові зв'язки педагогічного процесу, аналізувати свою діяльність, відшукувати науково обґрунтовані пояснення успіхів і невдач, передбачати результати роботи» [8, с.79]. Ми поділяємо точку автора про те, що змістовна сторона цього складного особистісного утворення повинна визначатися вимогами, які ставить перед педагогом сучасне суспільство.

У дослідженнях *Л. В. Кондрашової* щодо формування морально-психологічної готовності випускників вищих педагогічних закладів готовність визначається як «...складне особистісне утворення, яке включає в себе ідейно-моральні й професійні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, самовладання, педагогічний оптимізм, налаштованість на педагогічну працю, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів цієї праці, потребу в професійному самовихованні, що забезпечують високі результати педагогічної праці» [9, с.9].

Теоретичні й практичні питання формування готовності студентів до професійної педагогічної діяльності досить ґрунтовно висвітлила у своїй дисертації *А. Ф. Ліненко*. Вона стверджує, що готовність – це «інтегрована система», яка формує особистість і характеризує її активність під час підготовки до діяльності й у процесі самої діяльності. У своєму дослідженні автор розглядає наявний суб'єктивний досвід особистості як результат виникнення готовності. Але цей досвід, вважає *А.Ф. Ліненко*, повинен базуватися на позитивному ставленні особистості до виконання обраної діяльності, при наявності потреби й усвідомленої мотивації [10; 11]. У зв'язку з цим можна впевнено стверджувати, що достатній рівень готовності студентів до педагогічної діяльності за умов сформованої позитивної мотивації і ціннісного ставлення до неї.

Діяльність і поведінка студентів визначається кількома потребами (збудниками). На різних етапах навчання й у зв'язку з об'єктивними причинами якість домінуючих потреб може варіюватися. Врахування потреб нинішнього студента, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю й залучення цієї діяльності до навчального процесу оволодіння професією і створять мотив, оскільки усвідомлена потреба знайде себе в предметі навчальної діяльності, а «...предмет діяльності є її дійсний мотив» [12, с.12].

Важливою, на нашу думку, є твердження *Ю.І. Пастура* про роль «особистісної індивідуалізації як засобу мотивації» [13, с. 57], який цілком логічно доводить: без особистісної індивідуалізації мотивація виникає лише за завданням викладача, що не забезпечує активної участі студентів у спілкуванні, а значить, і не створює мотиваційної основи навчання. Матеріал, на думку *Ю.І. Пастура*, повинен «...виходити з бажання студента, зі свідомості потреби того, що він засвоює, а не з примусу чи обов'язку» [13, с. 59].

Саме «особистісна індивідуалізація» виступає як суб'єктність студента і впливає на його активність у різних видах поведінки, спілкування та діяльності, таким чином, її можна розглядати як інтегральну характеристику особистості, яку не можна зрозуміти без аналізу такої її складової як індивідуальність.

Суб'єктність – це, на нашу думку, утвердження самості, що безпосередньо пов'язане із самовизначенням. Потреба в самовизначенні – це потреба злиття в єдину значеннєву систему узагальнених уявлень про світ і узагальнених уявлень про себе і, тим самим, відшукання і визначення смислу свого буття. Отже, життєвий план перетворюється на значеннєве майбутнє, а самовизначення – на смислоутворення. Воно має значення значеннєвого поля. При цьому заборона й самообмеження є не тільки результатом, а й процесуальною характеристикою становлення студента як суб'єкта творчої навчальної діяльності.

Як зазначає *А.Б. Орлов*, набуваючи власної сутності, індивід у безлічі ролей і соціальних функцій, сукупності зв'язків і відносин з іншими, виділяє своє власне та робить його абсолютно ціннісним змістом свого справжнього «Я». Це авторство власного життя та самого себе. Індивідуальність реалізується як суб'єктність (діюче суб'єктивне) людини. Розкриття осередку суб'єктної активності (сутності), яке виявляється у формі самовизначення, полягає у постійному змінюванні співвідношення між «зовнішнім та внутрішнім «Я» реальної особистості; від переважаючої спрямованості «зовнішнє через внутрішнє» до дедалі більшого домінування тенденції «внутрішнє через зовнішнє», тобто з розвитком суб'єктності людина поступово звільняється від зовнішньої детермінації та піднімається до власної сутності [14].

Не треба забувати, що студент у процесі навчальної діяльності у ВНЗ є і соціальним суб'єктом, тобто членом навчальної групи. У цьому сенсі термін «суб'єкт» відображує самодіяльність і самостійність студента, соціальної групи, авторство кожного з них у конкретній дії, тобто інноваційний і творчий характер навчальної діяльності. Отже, соціальний суб'єкт – не просто студент (група), що активно діють. Його діяльності притаманний самостійний, такий, що продукує ті певні соціокультурні форми, початок. Лише соціальна суб'єктність спроможна сприяти творчому особистісному самовизначенню студента в майбутній професії у навчальній діяльності у ВНЗ.

Таким чином, під соціальною суб'єктністю студента слід розуміти сутнісну якість суб'єкта, що передусім проявляється в його соціально творчій навчальній діяльності, поведінці та спілкуванні в нашому випадку – у творчій навчальній діяльності майбутнього педагога. Критерії і показники соціальної суб'єктності людини характеризують цей феномен на когнітивному і поведінковому рівнях. На думку *Л. Сокур'янської* [15], суб'єктність має кілька рівнів: суб'єктна диспозиція; актуалізована соціальна суб'єктність.

Саме в суб'єктності полягає потенціал творчості особистості студента і творення ним себе самого і свого оточення, і від того, як розкриватимуться її властивості, залежить життєвий шлях людини та майбутнє. Як зрілий суб'єкт психічної активності, студент у процесі навчання усвідомлює психологічну природу власної суб'єктності, свідомо скеровуючи її функціонування та розвиток у суспільно корисному напрямі. Саме в процесі навчання в ВНЗ відбувається онтогенетичний розвиток студента. Фактично формується та розвивається його суб'єктність у широкому і вузькому смислі слова як: суб'єкта навчальної діяльності; суб'єкта майбутньої педагогічної діяльності; суб'єкта власної психічної активності; як суб'єкта життєдіяльності взагалі.

Основними проявами суб'єктності студента як суб'єкта навчальної діяльності є: самостійність і пряmlinійність, максималізм і критичність у судженнях, спілкуванні та мисленні; здатність ухвалювати відповідальні рішення; оптимізм, критичність і само-

критичність, не завжди адекватна самооцінка своєї поведінки та діяльності; неприйняття брехні, нетактовності та брутальності; переконаність у власних діях, вчинках і помислах; здатність ефективно займатися всіма видами та формами навчальної діяльності у ВНЗ; свідоме працевлаштування та виявлення сумнін у професійній діяльності; намагання отримати другу спеціальність та ін.

Ці прояви, безперечно, мають узагальнений характер і по-різному виявляються у студентів на молодших і старших курсах навчання. У зв'язку з цим прояви суб'єктності студентів, наприклад, першого, третього і випускного курсів істотно відрізняються. Отже, основні напрями діяльності науково-педагогічних працівників щодо формування суб'єктності студентів, її підтримання і творчого розвитку будуть різними за напрями та змістом.

На першому курсі вони мають формувати у студентів свідоме ставлення до навчальної діяльності, закласти основи оптимальної її методики, творчо розвивати мотиви і мотивації та сформувати мотивацію майбутньої професійної діяльності, активно будувати свої взаємини із студентами на основі суб'єкт-суб'єктної парадигми, навчити студентів виявляти власне «Я» та аргументовано його обстоювати.

На старших курсах основну увагу слід звертати на партнерське спілкування між науково-педагогічним працівником і студентом; на формування в студентів культури майбутньої професійної діяльності та набуття первинних професійних навичок і вмінь; на всебічний розвиток інтересу до обраної професії; на подачу навчального матеріалу в особистісному та професійному вимірах; на формування особистісної та психологічної готовності до професійної діяльності як педагога.

З викладеного вище доходимо висновку, що сутнісною ознакою у просторі індивідуального та історичного буття суб'єкту є «суб'єктність» – з *середини детермінована спонтанна активність, творення власної психіки і себе як суб'єкта поведінки, спілкування та діяльності*.

Активність особистості як суб'єкта психічної активності становлять субстанціальні інтуїції суб'єктного ядра (*екзистенціальна, інтенціальна, потенціальна, віртуальна, актуальна, рефлексивна, експерієнтальна*) як цілісна функціональна структура.

Факти прояву суб'єктивності вдається спостерігати безпосередньо у діяльності, використовуючи різноманітні методи, розроблені для дослідження мислення, включеного в діяльність. Для вирішення складної ситуації реально діючий суб'єкт «розщеплюється» на кілька суб'єктів, які вирішують різноманітні завдання і які розмовляють при цьому різними мовами, які вбачають ситуацію через різні механізми репрезентації, з різних віртуальних позицій.

Процес становлення суб'єктивності та професіоналізації педагога пов'язаний із формуванням складних когнітивних утворень, які набувають індивідуалізований характер і становлять основу принципів і способів діяльності педагога у певній конкретній ситуації. Зазначені вище закономірності найкраще проявляються в тих видах діяльності, де процес пізнання суб'єкта не відірваний від його перетворення і для нього, тобто в практичній діяльності.

Прояв суб'єктної позиції студента пов'язаний не тільки з тим, як він засвоює нормативно задані зразки, а й з тим, як він перетворює їх, як виявляє своє вибіркове ставлення до предметних і соціальних цінностей, заданого змісту знань, характеру їх використання у своїй діяльності, тобто з так званним позиційним самовизначенням людини як суб'єкта творчої діяльності

У зростанні суб'єктних властивостей учня вбачається суть сучасної педагогічної діяльності педагога; суб'єктні властивості вони розглядають як визначальну міру свободи особистості, її гуманності, духовності та життєтворчості, як ядро особистості.

Саме «особистісна індивідуалізація» виступає як суб'єктність студента і впливає на його активність у різних видах поведінки, спілкування та діяльності, таким чином, її можна розглядати як інтегральну характеристику особистості.

Література:

1. Бодалев А. А. Личность и общение / А. А. Бодалев. – М.: Изд-во «Институт практической психологии». – Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. – 328с.
2. Яворська Г. Х. Формування соціально-професійної зрілості у курсантів – майбутніх офіцерів міліції:

- теоретико-методологічний аспект/ Г. Х. Яворська. – О.: Юридична література, 2005. – 248 с.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.М. Проколієнко. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
 4. Процесс обучения в высшей школе: Учеб. пособ. / Л. В. Кондрашова. – Кривой Рог: ИВИ, 2000. – 170с.
 5. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования/ Е.В. Бондаревская. – М.: Педагогика, 1994.
 6. Ягупов В. В. Суб'єкт-суб'єктні взаємини в навчальному процесі // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного інституту ім. П.Д. Осипенко (Педагогічні науки)/ В.В. Ягупов. – Запоріжжя: ВПК «Запоріжжя», 1999. – № 3-4. – С. 5-10.
 7. Давыдов В.В., В.И. Слободчиков, Г.А. Цукерман. Младший школьник как субъект учебной деятельности // Вопросы психологии. – 1992. – №3-4. – С. 14-19.
 8. Слостенин В. А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование / В.А. Слостенин // Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение, 1982. – С.120–167.
 9. Кондрашова Л.В. Теоретические основы воспитания нравственно-психологической готовности студентов педагогического института к профессиональной деятельности: автор. дис. ...доктора педаг. наук: 13.00.01/ Л.В. Кондрашова. – М.: МГУ им. В.И.Ленина, 1989. – 36с.
 10. Ліненко А.Ф. Готовність майбутніх вчителів до педагогічної діяльності / А.Ф. Ліненко // Педагогіка і психологія. – 1995. – №1. – С.125-132.
 11. Ліненко А.Ф. Теорія і практика формування готовності студентів педагогічних вузів к професійної діяльності: дис. ...доктора педагог. наук: 13.00.01 – 13.00.04. / А.Ф. Ліненко. – К., 1996. – 403 с.
 12. Леонтьев А.А. Общее понятие о деятельности / А.А. Леонтьев // Основы теории речевой деятельности/ А.А. Леонтьев. – М.: Наука, 1974. – 386с.
 13. Пастир Ю. І. Професійна підготовка вчителя: деякі інноваційні підходи до спрямування процесу соціалізації молодшого школяра / Ю.І. Пастир // Вісник Черкаського університету. Серія. Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 164. – С.129-132.
 14. Орлов А. Б. Личность и сущность: внешнее и внутреннее «Я» человека / А.Б. Орлов // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С.5-19.
 15. Сокурская Л.Г. Социальная субъектность как социологическое понятие и социальный феномен / Л.Г. Сокурская // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – Х.: Харків. нац. ун-т ім. В.Каразіна, 2001. – С. 257-264.

Боднар А.Я., канд. психолог. наук, доцент кафедри зв'язей з общественностью, психології та педагогії Національного університету «Киево-Могилянська академія», **Жура́т Ю.В.**, канд. педагог. наук, асистент кафедри педагогії та психології дошкільного образования Черновицького національного університету імені Юрія Федьковича

Исследование проблемы субъекта и субъектности и его влияние на формирование понятия «профессиональная субъектность учителя». В статье рассматриваются проблемы взаимодействия субъекта и субъектности студента в процессе обучения в вузах, активность личности как субъекта, основные проявления субъектности студента как субъекта учебной деятельности. Анализируются проблемы развития личностной индивидуализации как субъектности студента, его социальной субъектности как сущностное качество субъекта в контексте будущей творческой учебной деятельности педагога. Освещаются теоретические и практические вопросы формирования готовности студентов к профессиональной педагогической деятельности, пути становления профессиональной субъектности учителя.

Ключевые слова: субъект, субъектность, личностная индивидуализация, социальная субъектность, субъект в деятельности, обучении и познании, субъект учебы, субъектные свойства студента, студент как субъект творческой учебной деятельности.

Bodnar A.Y., Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Public Relations, Psychology and Pedagogy of the National University of "Kyiv-Mohyla Academy, **Zhurat J.V.**, Candidate of Pedagogic Sciences, Assistant of the Department of Pedagogy and Psychology of Early Childhood Education, Chernivtsi National University

Investigating the subject and subjectivity and its influence on the concept of «professional teacher subjectivity». The article reveals the problem of interaction between subject and subjectivity of the student in the process of studying in high school, the activity of the individual as a subject, the main manifestation of the student subjectivity as a subject of learning activities. The problems of personal individualization of the student subjectivity, his social subjectivity as an essential quality of the subject in the context of future creative activities of a teacher are analysed. The theoretical and practical aspects of the training of students for professional teaching activities and ways of the professional teacher subjectivity formation are highlighted in the article.

Key words: subject, subjectivity, personal individualization, social subjectivity, the subject of activity, teaching and learning, learning subject, subjective properties of the student, the student as the subject of creative learning activities.